

Enkele facetten van het Sint-Janshospitaal te Brugge in de negentiende eeuw

M. DE DUYTSCHÉ

In (*) 1789 had de Franse revolutie plaats. Dat was een belangrijke datum in de geschiedenis, die grondige wijzigingen zou brengen in het denkpatroon van de mensen en in de staatsstructuren.

Frankrijk verklaarde op 20 april 1792 de oorlog aan Oostenrijk, dat sedert de vrede van Utrecht (1713) de voormalige Spaanse Nederlanden in bezit had. Het Franse leger rukte naar Vlaanderen op met het doel de Zuidelijke Nederlanden bij Frankrijk in te lijven. Brugge werd door de Franse troepen gedurende ongeveer een jaar bezet. Hierop volgde een kort Oostenrijks herstel. Op 30 juni 1794 kwam de Franse generaal Laurent aan het hoofd van zijn troepen de stad binnen, waarmee een twintigjarige Franse overheersing een aanvang nam. Bij de Vrede van Campo Formio (1797) deed

(*) Lijst van de gebruikte afkortingen:

A.Z.: Algemeen Ziekenhuis Sint-Jan.

B.G.: Fonds Burgerlijke Godshuizen in het archief van het O.C.M.W.B.

B.S.B.: Burgerlijke Stand Brugge.

M.H.: Fonds Militaire Hospitalen in het archief van het O.C.M.W.B.

P.A.: Fonds Patiëntenadministratie in het archief van het A.Z. Sint-Jan.

O.C.M.W.B.: Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn te Brugge.

R.A.B.L.: Fonds Leiedepartement in het Rijksarchief te Brugge.

S.A.B.: Stadsarchief Brugge.

S.A.B.V.: Stadsverslagen in het Stadsarchief te Brugge.

St. JH.: Fonds Sint-Janshospitaal in het archief van het O.C.M.W.B.

800 St.JH.: Catalogus tentoonstelling *800 jaar Sint-Janshospitaal Brugge 1188/1976*, 2 delen, Brugge 1976.

S.N.: Fonds Sint-Niklaashospitaal in het archief van het O.C.M.W.B.

de Oostenrijkse keizer afstand van zijn Belgische bezittingen in ruil voor Venetië. Daarmede was het lot van de Zuidelijke Nederlanden definitief bezegeld en werden ze voor de tweede maal samen met het prinsbisdom Luik en het hertogdom Bouillon bij Frankrijk ingelijfd. Het land werd in 9 departementen ingedeeld, waaruit later, in 1830, de Belgische provinciën zouden ontstaan.

Aan het hoofd van elk departement stond een prefekt die slechts aan het staatshoofd rekenschap was verschuldigd. Hij besliste over de uitvoering van de wetten. Voor het Leiedepartement werd markies F.B. de Chauvelain tot prefekt aangesteld. Hij nam zijn intrek in de gewezen proosdij op de Burg, het voormalige paleis van de Brugse bisschop.

Brugge als «municipalité» kreeg op 12 juni 1795 een nieuw bestuur naar Frans model en werd op 1 oktober hoofdplaats van het Leiedepartement.

De Commissie van de Burgerlijke Godshuizen

De Fransen vaardigden de wetten van 16 Vendémiaire en 7 Frimaire An V (7 oktober en 27 november 1796) uit, waarbij een eenvormig stelsel voor alle centra inzake armenzorg en hospitaalwezen werd uitgevaardigd.

Het beleid over de hospitalen, gast- en godshuizen werd aan een nieuw organisme toevertrouwd, genoemd *Commissie der Burgerlijke Godshuizen*.

De eerste verkozen leden: Denis de Brouwer, Philippe van Overloop, Thomas van Vyve, Joseph Laurent de Colnet en Charles Albert de Schietere-de Caprycke, kwamen voor de eerste maal in officiële vergadering bijeen in het Sint-Janshospitaal op 23 juli 1797. Zij verkozen onder hen Charles Albert de Schietere tot voorzitter en benoemden Eugène Goubau tot secretaris (1).

De leden namen hun taak «au sérieux». Het geheel van

(1) B.G., proces-verbaal van 9 Prairial An V - 28 mei 1797. Denis de Brouwer was voogd van het Magdalenahospitaal, Philippe van Overloop voogd van de Potterie, Thomas van Vyve schepen van de *wezerie*, Joseph de Colnet voogd van het Sint-Juliaansgasthuis, Charles Albert de Schietere-de Caprycke voogd van het Sint-Janshospitaal. Voor wat betreft de benoeming van Eugène Goubau tot sekretaris, zie: B.G., proces-verbaal van 20 Fructidor An V - 6 september 17987 in register I.

de administratie werd in vier bureau's ingedeeld en later tot zes.

Het Sint-Janshospitaal en de Potterie, de enige twee overblijvende van de vier grote stedelijke hospitalen uit het Ancien Régime, vormden het eerste Bureau onder toezicht van twee leden van de Commissie, commissarissen genoemd (2).

Zij hielden aanvankelijk hun vergaderingen in het nu afgebroken Magdalenahuis om op 18 februari 1893 definitief hun secretariaat te vestigen in het gesupprimeerde Kartuizerinnenklooster in de Kartuizerinnenstraat, waar nu nog de hoofdzetel van het O.C.M.W. te vinden is.

Om de eerste secretaris in de administratie bij te staan, benoemde men Charles Reynier tot *écrivain*, Emmanuel Gellinck tot *garçon de bureau* en Jacques Berger tot *huissier de la salle* (3).

De eerste Commissie kende een kort bestaan. De wet van 9 Frimaire An VI (29 november 1797) «*qui assimile les ci-devant nobles aux étrangers pour l'exercice des droits de citoyen français*», was ook op de Commissieleden van toepassing. Bijna allen, inbegrepen de secretaris en de ontvanger, waren ex-edelen. Zij kregen dan ook, bij toepassing van art. 1 van de aangehaalde wet, prompt hun ontslag toegestuurd (4).

De Municipaliteit voorzag onmiddellijk in hun vervanging. Bernard de Beir, S.J. Bareel en P.J. Vermeulen werden de nieuwe leden, waaraan later apotheker J. Roels, Jacoby junior en P.J. Van Wambeke werden toegevoegd. Onder hen kozen zij Bernard de Beir tot voorlopige voorzitter en E.A. Hermans tot secretaris. Laatstgenomede was lid van de Brugse Jacobijnenclub en republikeins gezind.

Met het concordaat (juli 1801) tussen Pius VII en keizer Napoleon, onderging de Commissie van de Burgerlijke Gods-

(2) De portretten van de voogden van het Sint-Janshospitaal onder het Ancien Régime en van de latere commissarissen, hangen samen met de voogdenportretten van het Sint-Juliaansgasthuis in het salon van de apotheek in het oud Sint-Janshospitaal. Dit lokaal, nu museumruimte, staat bekend als de *Voogdenkamer*. Zie ook de beschrijving van deze portretten in 800 St.Jh., deel 2, p. 519-545.

(3) B.G., besluit van 23 Brumaire An VI (13 november 1797).

(4) B.G.: in de vergadering van 8 Pluviôse An VI (27 januari 1798) werd akte genomen van het ontslag van de voorzitter Karel de Schietere-de Caprycke, en van de leden Joseph de Colnet en Philippe van Overloop. De twee overige commissieleden verklaarden zich solidair met hun collega's en dienden in genoemde zitting spontaan hun ontslag in.

huizen belangrijke wijzigingen. Vurige aanhangers van de republiek werden afgezet en door meer gematigde lieden vervangen. Eén van de commissieleden kreeg op 26 Prairial An IX (15 Juni 1801) van de Prefekt van het Leiedepartement bericht dat alle commissieleden binnen de 24 uur hun ontslag moesten indienen. In een buitengewone vergadering van 29 Prairial An IX (5), komen de betrokken leden voor het laatst om 14 uur samen onder het voorzitterschap van Jacoby, junior. Zij nemen er kennis van hun ontslag en bespreken de te volgen procedure. Allen overhandigen ze hun administratieve bescheiden aan de secretaris E. Hermans, die eveneens zijn mandaat moet neerleggen. Tevens wordt kennis genomen van de kastoestand van ontvanger J.B. Goddyn, junior, met een batig saldo van 511,52 Fr. Om 17 uur komen de nieuw benoemde commissieleden de vergaderzaal binnen onder het voorzitterschap van baron François de Serret, burgemeester (6).

Na hun installatie worden de nieuwe leden in het bezit gesteld van de gedeponeerde dokumenten en worden de uitgediende leden bedankt voor hun drie jaar en vijf maanden uitgeoefend mandaat ten voordele van de minstbedeelden.

Ex-secretaris E. Hermans blijft voorlopig zijn functie uitoefenen tot de benoeming van zijn opvolger, Eugene Goubau, die voor de tweede maal het ambt van secretaris zal waarnemen (7).

De militaire gebeurtenissen

De Oostenrijkse successie-oorlog (1740-1748) had een enorme troepenverplaatsing veroorzaakt. Naast de nationale Oostenrijkse regimenten werden te Brugge ook deze van haar bondgenoten, Engeland en Holland gekazerneerd (8).

(5) B.G., Proces-verbaal nr. 147 van 29 Prairial An IX (18 juni 1801).

(6) De nieuwe commissie bestond uit de volgende leden: Baron Fr. de Serret, voorzitter, Charles de Croeser, ondervoorzitter (voorheen voorzitter van de centrale administratie van het Leiedepartement), en de administrateurs De Deurwaerder (voorzitter van de *Conseil général du Département*), Charles vander Beke-de Cringen (*membre du conseil d'arrondissement*) en Thomas van Vyve (rentenier, 2de benoeming).

(7) B.G., Proces-verbaal nr. 8 van 19 Messidor An IX (7 juli 1801).

(8) Voor de winterperiode 1744-1745 waren 7500 soldaten voorzien, maar dat aantal kon tot 10.000 manschappen oplopen.

De oorlog tussen Frankrijk en Oostenrijk (1792-1795) bracht opnieuw een sterke troepenbeweging teweeg. Vooral veel doorgangstroepen deden Brugge aan. Om alle soldaten te kunnen kazerner werd gebruik gemaakt van het gesupprimeerde Kartuizerklooster in de Langestraat en de kazerne Poermolen in de Vuldersstraat (9). Het militaire hospitaal werd in 1786 in het afgeschafte Dominikanerklooster, nabij de Molenbrug, ingericht. Tot het jaar IV (1795/1796) was Brugge in de militaire organisatie ingedeeld in de *Armée du Nord*, 1ste militaire divisie, van het jaar IV tot het jaar IX (1800/1801) in de 24ste en van het jaar IX tot 1814, einde van de Franse bezetting, in de 16de militaire divisie (10).

Brugge had op 30 Prairial An IX (19 juni 1801) een garnizoen van 98 officieren, 2971 onderofficieren en soldaten en 94 paarden, die vooral gebruikt werden in het *10^e bataillon du train d'artillerie*. Op 1 Brumaire An XIII (23 oktober 1804) waren er in het Leiedepartement 394 officieren en 5824 onderofficieren en soldaten gekazerneerd. In de beschouwde periode bleef de stad ver van het oorlogsfront, behalve bij de landingspogingen door Engelse mariniers in 1789 en 1809 op onze kust en in Zeeland. Uit vrees voor een mogelijke Engelse invasie hadden de Fransen een regiment *canonniers gardes-côtes* opgericht, waarin ook Vlaamse *conscrits* ingelijfd waren. Dit korps was in de kuststreek gekazerneerd in Veurne, Nieuwpoort, Middelkerke, Mariakerke, Oostende, Bredene, Blankenberge, Heist, Knokke en Kadzand. Het gros van het Franse leger lag in garnizoen in de steden Kortrijk, Ieper, Torhout, Tielt, Roeselare, Brugge en de regio waar een 15tal regimenten lagen. Talrijke soldaten werden, vooral in de maanden augustus en september, gekweld door polderkoorts, in de volksmond «Polderstier» genoemd.

(9) Kazerne Poermolen, naar de naam van een huis in de Vuldersstraat, gebouwd in 1585. Deze naam bleef behouden en werd in 1920 gewijzigd in kazerne Luitenant-kolonel Rademakers. Met haar 68 kamers en 16 stallen kon het hele complex 800 tot 900 manschappen en 172 paarden herbergen. F. SIMON, 'Geschiedenis der Kazernes Knapen en Rademakers te Brugge', in: *Westvlaamse Gidsenkring*, V/4 (1967), p. 1-24.

(10) S.A.B., XIII/5, Commandement Militaire An IV à X.

De Commissie van de Burgerlijke Godshuizen en de militaire hospitalen

In het burgerlijk hospitaal meldden zich zieke en gewonde soldaten voor verzorging en opname aan. De commissie van de Burgerlijke Godshuizen stond hierdoor voor een moeilijke opgave. Tegenover «*l'abus*» zoals men die toestand noemde, moest dringend opgetreden worden. Het hospitaal was er in de eerste plaats ten behoeve van de zieke burgers en niet voor de militairen. Meer nog: uit de opnameregisters blijkt dat de drie grote ziekenzalen toen maximaal bezet waren. Wel kon de beddenscapaciteit opgevoerd worden door het bijplaatsen van valse bedden tussen de *reken* (beddenrijen) (11). Hiermede was het prangende probleem van het al dan niet opnemen van zieke of gewonde soldaten niet opgelost. Er waren wel precedenten geweest. In de eerste tien maanden van het jaar 1694 stierven er in het Sint-Janshospitaal 132 Spaanse soldaten, tegenover 159 Engelse en 470 burgers (12).

Ook in de woelige periode van de Brabantse Omwenteling 1789-1790, werden 20 soldaten ter verpleging opgenomen, waarvan één aan zijn opgelopen verwondingen stierf (13). De jongste toen geregistreerde soldaat, Charles Louis Aubert, 16 jaar oud en met 5 weken militaire dienst, was afkomstig uit Rijsel. De oudste, Marc Niedans, uit het diocees Metz, telde 54 jaren met 30 jaar dienst. Jan Windels uit Deinze werd in het hospitaal opgenomen in de «fermerie» (infirmierie). Hij stond in dienst van «Jos. den tweeden en is den 17 november door zijnen arm geschoten geweest van de patriotten in het innemen van het quartier, 5 jaren en half dienst». Hij kon het ziekenhuis op 3 december 1789 verlaten.

Onder de geregistreerde militairen vonden we volgende notitie: «ingekomen den 20 deser (november) 's avonds om 10 uren sijn hier overgebracht van het Asegras (Knokke)

(11) Schilderij J. Beerblock, gezicht in de oude ziekenzalen 1778, cf. 800 St.JH., deel 2, p. 421.

(12) S.A.B., Parochieregisters Sint-Janshospitaal, reg. nr. 3.

(13) St.JH., Register van de ingekomen zieken in het hospitaal van St.-Jan in Brugge, 1786-1790.

de sasmeester, sijn vrouw en vier kinder, een invalieden en twee militaire vrouwen». Zij werden allen in de *noordreke* ondergebracht.

Met de militaire overheid kwam men tot volgend vergelijk. Enkel die militairen zouden voortaan nog in het *hôpital civil* worden opgenomen, die een attest konden voorleggen, afgeleverd door een zgn. gezondheidsofficier (*officier de santé*), waaruit zou blijken dat hun overbrenging naar een nabijgelegen veldhospitaal niet meer mogelijk was (14).

Het aantal zieke of gewonde soldaten nam met de dag toe. Het waren vooral koortslidders. In de periode 1 Vendémiaire tot 30 Frimaire An XIII (23 september-21 december 1804) werd het hoogste aantal zieken genoteerd. Op 1 Vendémiaire waren 1886 soldaten en 5 matrozen gehospitaliseerd. In dit kwartaal kwamen nog 6772 zieke of gewonde militairen en 2 matrozen binnen. Hiervan stierven er 223. Genezen of «opgelapt»: 7335 (15).

Om aan een dergelijke massa zieken het hoofd te kunnen bieden, opende de militaire overheid zes hospitalen in afgeschafte Brugse kloostergebouwen (16):

- Het militair hospitaal nr. 1 - genoemd Karmelieten
- Het militair hospitaal nr. 2 - genoemd Theresianen
- Het militair hospitaal nr. 3 - genoemd Seminarie
- Het militair hospitaal nr. 4 - genoemd Augustijnen
- Het militair hospitaal nr. 5 - genoemd Jezüeten
- Het militair hospitaal nr. 6 - genoemd De Duinen.

Het beheer over deze zes hospitalen vertrouwde men toe aan de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen. Die aanvaardde de opdracht en had er een hele klus aan. Als overkoepelend administratief orgaan werd een *bureau central militaire* opgericht, waarin twee commissieleden, Th. Van Vyve en H.N. Heene, zetelden. Als speciale secretaris fungeerde

(14) B.G., proces-verbaal van 16 Frimaire An VI (6 december 1797).

(15) R.A.B.L., register nr. 4224. De opname van alle verzorgde militairen gedurende de periode van 23 september tot 21 december 1804 kostte 229.454,60 fr. voor een totaal van 150.739 verpleegdagen, inbegrepen 1402 dagen voor zieke of gewonde officieren.

(16) R.A.B.L., register 3616, 9 Frimaire An XII (1 december 1803): «*Là saison de fièvre qui a mis beaucoup de malades dans l'armée exige un supplément considérable d'hôpitaux, outre ceux qui existent il serait établi 4 nouveaux*». Zie ook de tabel onderaan de volgende bladzijde, naar gegevens uit O.C.M.W.B., MH.

Charles Dufossé, 1ste klerk bij de centrale administratie van de Commissie. Hij werd in zijn taak bijgestaan door 12 ambtenaren en bedienden. De Commissie stelde een voorlopig reglement op in haar vergadering van de 2e Jour complémentaire An XI (19 september 1803). De inwendige orde werd geregeld door het reglement op de militaire hospitalen, uitgevaardigd door de consuls op 24 Thermidor An VIII (12 augustus 1800). Elk hospitaal had zijn directeur, bijgestaan door een aantal bedienden, gelast met het in- en uitschrijven van de zieke of gewonde soldaten, een zaalopzichter, een kok, een portier, een bottelier, een bereider van de kruiden-drankjes (*tisanier*) en een groot aantal *infirmiers*. Enkel in

(16) (*vervolg*): overzicht van de militaire hospitalen te Brugge rond 1804.

militair hospitaal	periode van tot	aantal	
		personeelsleden, o.m. verplegers	aantal overlijdens
nr. 1 - Karmelieten	van 1 Frimaire An XIII (23 november 1803)	49	528
	tot 30 oktober 1809	39	
nr. 2 - Theresianen	van 27 Nivôse An XII (17 januari 1804)	41	276
	tot 2 Thermidor An XIII (21 juli 1805)	30	
nr. 3 - Seminarie (geopend 3 Fructidor An XII)	van 10 Fructidor An XII (28 augustus 1804)	59	180
	tot 26 november 1809	44	
nr. 4 - Augustijnen	van (??)	45	??
	tot (??)	37	
nr. 5 - Jezuïeten (afgeschafte 1 mei 1805)	van 29 Fructidor An XII (16 september 1804)	60	119
	tot 10 Germinal An XIII (30 april 1805)	52	
nr. 6 - De Duinen	van (??)	77	??
	tot (??)	61	

het militair hospitaal nr. 3 (Seminarie) was een apotheker (Janssens) met twee hulpapothekers (Belaert en Delater) werkzaam, naast de chirurgen P. Waelkens en F. Boutens. Ook Brugse chirurgen deden in dit hospitaal dienst, wat feitelijk door het reglement verboden was.

Dagelijks deed *l'officier d'inspection* – ook genoemd *l'officier de visite* of *l'officier de santé* – zijn voorgeschreven ronde en noteerde in een speciaal daartoe bijgehouden klachtenboek of *registre des réclamations* (17) de klachten van de soldaten. Sommige officieren namen hun taak zeer ernstig op, waren luisterbereid. Anderen hadden niets te melden en schreven «*rien de nouveau*» of «*le tout est conforme aux réglemens*». Hun notities geven ons een goed beeld van hoe het reilde en zeilde in deze hospitalen.

De gebouwen

Vooral in de beginperiode was er heel wat aan te doen. Deuren en vensters waren dringend aan een herstelling toe. Zalen moesten gewit worden. Heel wat ruiten waren en bleven stuk. Dit veroorzaakte tocht, wat door koortslijders best kon gemist worden. Zieken moesten 's nachts tastend hun weg zoeken naar de toiletten, bij gebrek aan voldoende verlichting. Dakgoten lekten, veroorzaakten vochtige, zilte muren, wat een kil en klam gevoel in zalen en kamers gaf.

In de winter was het er koud. Had men vuur dan was het ten koste van veel prikkelend rook. De kachels deugden niet, moesten weg en werden door nieuwe vervangen, afkomstig uit Rijsel. In verschillende ziekenzalen was er geen schap aan het bedhoofdeinde. Dat werd nodig geacht om wat persoonlijke spullen te kunnen uitstallen.

De voeding

Een zeer gevoelig onderwerp voor alle soldaten! Op het eten werd er vooral gekankerd. Het brood, in het begin geleverd door de bakkerij van het burgerlijk hospitaal en later door bakker Judocus Van Maele uit de Molenmeers,

(17) O.C.M.W.B., MH., registers 7, 8, 9 en 10.

was oudbakken of had het voorgeschreven gewicht niet. De avondbedeling werd te laat verricht. De soep die men dan serveerde «*n'est que de l'eau*». De pruimen om te laxeren en te *sprezieren* waren slecht, evenals het bier dat als «*trop jeune*» werd bestempeld. Aardappelen waren schaars en duur en werden gewoonlijk door groenten en rijst vervangen. De rijst was volgens sommige zieken te «*clair*». Voor de aankoop van eieren werd prijs gevraagd aan vier of vijf *kutsers*. Ook eieren waren duur en hun prijs steeg dagelijks. Enkel het vlees was doorgaans goed, hoewel er nu en dan te veel beenderen in zaten. In het hospitaal nr. 2 (Theresianen) kloeg men tweemaal dat koevlees aan de zieken werd gegeven bij gebrek aan schaapsribbetjes. Over de wijn, als geneesmiddel voorgeschreven, sprak men dat die troebel was en «*pas de force*» had, en de Fransen kunnen het weten! Bij de inspektie in de hospitalen nr. 3, 5 en 6 werd vaak vastgesteld dat de voorgeschreven hangsloten op de kookketels ontbraken. Die waren er wellicht nodig tegen al te rappe handen.

De hygiëne en de verzorging

De toiletten op het gelijkvloers werden vuil bevonden, wat ook van de *pots de chambre* kon gezegd worden. De schuld hiervoor schoof men op de rug van de verplegers. Die waren dikwijls zoek als men ze nodig had en verbleven veelal in het magazijn. In het hospitaal nr. 1 (Karmelieten) schreef lieutenant Gouteau bij een controle een klacht in tegen een verpleger die de zieken sloeg en mishandelde. Soms moest hardhandig worden opgetreden, vooral tegenover de soldaten van *la salle des vénériens* (geslachtsziekten), die het veelal 's nachts al te bont maakten. De verpleger van wacht riep de troep eens tot de orde; het kwam echter tot een gevecht in regel. Hij kreeg een flink pak slaag. Twee rustverstoorders kwamen in de gevangenis terecht en een derde in de *salle de discipline*.

Verplegers vergaten soms de geneesmiddelen uit te delen of de pleisters door de chirurg voorgeschreven op te leggen. Twee zieken werden soms in één bed gestopt. Tweemaal werd dit feit aangeklaagd en toegeschreven aan de onacht-

zaamheid van de dienstdoende verpleger. In een tijdsspanne van veertien dagen kloegen de zieken tweemaal dat er 's avonds geen doktersvisite meer was. Die opmerking werd eenvoudig weggewimpeld met de notitie «*comme nul et non venu*».

Soldaten «*se plaignent que le linge qu'on leur donne n'est pas très propre et qu'ils n'ont pas suffisamment de chemises blanches lorsqu'ils transpirent*». Het gevolg was dat de wasvrouw het moest aftrappen. Velen kregen geen nieuw hemd, want de hemdenvoorraad in het magazijn was meestal uitgeput, en een aanvulling die in Parijs was besteld, was nog niet aangekomen. In afwachting hiervan mocht men veertig stuks en twee lakens «uyt 't magazijn» van het Sint-Janshospitaal ophalen.

Op de klacht van de soldaten uit «de Duinen», dat sommige plaatselijk aangeworven verplegers «*le français*» niet verstonden, werd ingegaan. De *officier de visite*, die de klacht onderzocht, noteerde in het klachtenboek: «*il est impossible de se servir de ces hommes*». Om hieraan te verhelpen werden *infirmiers* in Rijsel en Bergues aangeworven, na een verzoek van de Brugse burgemeester aan zijn collega in Rijsel.

Ook een geneesheer uitte een klacht. Hij wees er de hospitaaldirekteur op dat de geneesmiddelen van slechte hoedanigheid waren en best vervangen werden door medicijnen uit het legerdepot van St.-Omer.

Tenslotte registreren we uit het klachtenboek de vaandelvlucht van Jean Vergaevre, *soldat du train d'artillerie*, in de nacht van 3 op 4 Nivôse An XIII (24 op 25 december 1804). «*Il emporte une capote, une veste et un pantalon de son camarade*». Hij was de enige niet die de kans schoon zag om er van onder te muizen. Op 1 Vendémiaire An XIII (23 september 1804) gingen tien verplegers aan de haal en een zieke soldaat, «*avec leur chemise*». Dit moest dus wel een kostbaar kledingstuk zijn geweest, waarvoor duchtig geschermd werd.

Hoe zag het Sint-Janshospitaal of *hôpital civil* er uit?

Het Sint-Janshospitaal vertoonde bij de eeuwwisseling van

de 18de naar de 19de eeuw nog zijn middeleeuws karakter en bestond uit drie grote veertiende-eeuwse ziekenzalen. De zieke werd ondergebracht in één van de twee grote afdelingen: de vrouweninfirmierie en het voorhospitaal voor de mannen. Beide infirmieries («fermerie» in de dokumenten) waren aangevuld met een *noord-* en een *zuidreke*.

Grote bedden stonden in de *bree-reke* opgesteld. Een andere afdeling was de doodhoek, niet noodzakelijk voorbehouden aan stervenden. De typische benaming «*reke*» zal later overgaan in mannen- en vrouwenzaal.

Als directrice van het Sint-Janshospitaal, nu omgedoopt tot «hôpital civil», fungeerde zuster Marie Sneyers, bijgestaan door achttien medezusters. Ze werden officieel beschouwd als *domestique* van de Commissie met de rang van *infirmières*. Zuster Monique Deprez hield toezicht op de mannenzaal en zuster Augustine Denys op deze van de vrouwen. De zaal voorbehouden aan de kraamvrouwen stond onder de leiding van zuster Anna Cuville, *infirmière en chef*, met als hulp Thérèse Blondeel, dienstmeid.

De zusters werden in hun taak bijgestaan door zestien leken, waaronder: een brouwer met zijn twee knechten, een metselaar, twee bakkers, een hovenier, een kleermaker of klermaakster, twee dienstboden, twee keuken- en drie dienstmeiden en tenslotte een portier.

In de apotheek waren de zusters Bernardine Valcke – apothekeres – en Benedicta De Smidt – hulpapothekeres – werkzaam (18).

De medische staf bestond uit twee dokters: François Jamin en Jean Van Den Hende en twee chirurgen: Michiel Van Biesbrouck en Benedictus Van Steenkiste. Op verslag van deze geneesheren gaf F. Chauvelin, prefekt van het Leiedepartement, op 26 Thermidor An XIII (14 augustus 1805) opdracht aan de Commissie om de ziekenzalen in hun breedte in afzonderlijke zalen in te delen, bij middel van een tussenschot. Een zaal moest voorbehouden worden aan de mannen, een andere aan de vrouwen. Ook de zolders moesten in zalen gesplitst worden.

(18) Het geschilderd portret van Zuster Benedicta De Smidt, apothekeres, hangt in de apotheek van het oude Sint-Janshospitaal. - Zie ook: 800 St.JH., deel 1, p. 144-145.

Een van de zalen was voorbehouden aan kraamvrouwen, een andere aan de huid- en besmettelijke zieken. Ook moesten lokalen worden voorzien voor de studie van de heelkunde en dissectie. Met ingang van 1 mei 1807 startte aldus in het hospitaal de *Ecole départementale de Médecine*. De dokters en chirurgen van Sint-Jan waren de eerste professoren: Dr. François Jamin voor de *pathologie interne* en de *matière médicale*; Dr. Michiel Van Biesbrouck voor de anatomie, fysiologie en de *pathologie externe*; Dr. Jean Van Den Hende voor de *clinique interne*; Dr. Benedictus Van Steenkiste voor *les opérations, clinique externe et l'art des accouchements*; ten slotte apotheker Jan De Vos voor de chemie, *pharmacie pratique* en *l'histoire naturelle des drogues usuelles* (19).

Naast de reeds vernoemde zalen waren ook nog enkele kamers. Kapitaalkrachtige zieken, priesters, religieuzen en personeel van de instelling mochten er gebruik van maken (20). Voornamen families stonden in voor de opname en het betalen van de verpleegkosten van hun personeel (dienstbode, koetsier).

Dikwijls werden die in een kamer verzorgd. Ook vrouwelijke «venuspatiënten» werden voor de behandeling *int ka-*

(19) Dr I. DE MEYER, *Analectes Médicaux*, Oedelem, «De Pelikaan», 1964, p. 300.

(20) St.JH., reg. CC/3, Journaal van ontvangsten van zieken 1807-1819:

– oktober 1810: Mr. Hamerlynck, gewezen pastoor van St.-Laureyns, 58 dagen aan 1/2 vlaamse crone per dag in een kamer, 15.4.6 pond.

– 1816: Pedrotino, italiaan in de kamer, 79 dagen aan 3 fr, 21.15.5 pond.

– januari 1819: Broeder Matheeus, cellebroeder, in een kamerken, 10.6.0 pond.

St.JH., reg. C/4, Journaal van ontvangsten van zieken 1819-1839;

– januari 1822: de pastor van Wynduyn in een kamerken, 3 dagen, 0.16.0 pond.

– november 1824: Mr. de Penaranda, in een kamerken, overleden den 21 september 's avonds, 12.9.10 pond.

– augustus 1827: Joannes Pringiers, priester te Kortrijk, 6 dagen in een kamerken, 1.13.0 pond.

– december 1836: ontvangen van mijnheer (de) Meyer, chirurgien, voor Isidorius Desiderius Wolfearius, in een kamerken, van Yseghem, 5 dagen, 15.0.0 pond.

– maart 1837: Augustinus van de Zande, domestiek van het hospitaal in een kamerken, 30.0.0 pond.

– maart 1837: ontvangen van mijnheer van Hee, seminarist, in een kamerken, 7 dagen, 20.0.0 pond.

(21) Str.JH., CA/4, ingekomen zieken 1799-1800. Messidor An VII (juni 1799): Florentina Rosalia de Marck, 21 jaar, dochter van Blankenberge, op logist by 't quartier, venusziekte, int kamer. Joanna Besanck, 20 jaar, spellewerkster by de Coupure, venusziekte, int kamer; Vendémiaire An VIII (september 1799): Sophia Coppée, 17 jaar, aen de Gentpoorte, venusziekte, int kamerke.

merken gestopt (21), terwijl mannelijke geslachtszieke noordreke of de *fermerie* toegewezen kregen (22).

De dagelijkse onderhoudsprijs voor het gebruik van kamer bedroeg geruime tijd 3 fr, de helft meer dan voor opname in een zaal.

Volgens statistische gegevens moeten de 140 beschikbare bedden bijna altijd bezet zijn geweest. Desnoods legde men de zieken in de kapel (Cornelius?) of in het *waschhuys*

(wordt verv

(22) St.JH., reg. CA/4, ingekomen zieken 1799-1800. Germinal An VII (maart 1799): Pieter Lagasse, 25 jaer uit de Laene, wever, venusziekte, noordreke; Messidor An VII (juni 1799): Pieter de Buser, 25 jaer, domestiek op St. Annareytie, venusziekte, noordreke; Vendémiaire An VIII (september 1799): Jacobus Doodlaege, 24 jaer, jongman van van Cadsant, boerewerck, venusziekte, noordreke.